

FILOZOFIA A INTERDISCIPLINÁRNE SKÚMANIE SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI

RUDOLF ŠÍMA, Výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, Bratislava

Etapa budovania rozvinutého socializmu objektívne vyžaduje rozvíjať socialistickú spoločnosť už ako celistvý, dynamický systém. Je to etapa, v ktorej sa musíme orientovať na najvyššie a najnáročnejšie predstavy o socializme, ako ich nastolili už klasici marxizmu-leninizmu a rozpracováva súčasná vedecká teória. V tom tkvie aj podstata požadovaného zásadného obratu a hlbokých kvalitatívnych zmien, pred ktorými naša spoločnosť stojí. Len ich uskutočnením môže socialistická spoločnosť čoraz plnšie prejavovať svoju humánnu podstatu, realizovať všetky svoje prednosti a možnosti, plniť svoj najvyšší cieľ, ktorým je slobodný rozvoj každého prostredníctvom slobodného rozvoja všetkých v slobodnej spoločnosti.

Aj československá spoločnosť sa dostáva na začiatok etapy rozvinutého socializmu. Túto etapu treba skúmať v celej jej konkrétnej rozmanitosti, mnohostrannosti a vnútornej protirečivosti jej vývoja. Pri jej skúmaní treba zohľadniť aj to, že socializmus nie je len nižším stupňom komunizmu, ktorý treba čím skôr prekročiť, ani len protikladom či negáciou kapitalizmu. Je aj relatívne samostatnou formou spoločenského vývoja s vlastným základom, so špecifickými zákonitosťami, hybnými silami a možnosťami rozvoja. Preto ju nemožno skúmať, pochopiť a rozvíjať len vo vzťahu ku kapitalizmu a komunizmu, len ako prechodnú formu medzi nimi, ale aj ako pomerne dlhodobú a historicky oprávnenú vývojovú formu spoločnosti v smere ku komunizmu.

Celostnosť ako objektívna atributívna črta spoločenského systému rozvinutého socializmu sa prejavuje v tom, že systém si podriaďuje jednotlivé prvky, upevňuje tie, ktoré sú preň funkčné a perspektívne, vytvára si nové, ktoré mu chýbajú a pretvára, alebo vylučuje tie, ktoré sú pre systém disfunkčné. Podriadenosť jednotlivých častí a aspektov spoločenského celku potrebám systému má však dialektický charakter. Ne-

znamená preto popieranie relatívnej samostatnosti týchto častí a aspektov, ani ľahostajnosť k nim. Neznamená ani popretie diferenciácie a hierarchizácie medzi nimi, ani zaznávanie známej leninskej metódy hlavného článku pri prístupe k nim.

Základom a zdrojom hybných síl celostného rozvoja socialistickej spoločnosti nie sú len objektívne zákony a objektívne podmienky, ich pozadie a využívanie, ale aj, či predovšetkým, rastúca aktivita subjektívnych činiteľov, najmä tvorivá aktivita samotných nás pracujúcich. Vďaka tejto aktivite máme čoraz viac do činenia nielen s vyvíjajúcou sa spoločnosťou podľa objektívnych zákonov, ale aj s ľudsky pretváranou a vytváranou spoločenskou skutočnosťou, ktorá má činný a antropologický rozmer. Tento činný a antropologický rozmer spoločnosti sa musí zákonite prejavíť aj v činnom a antropologickom rozmere spoločenského vedomia a teórie o spoločnosti. Táto skutočnosť presahuje hranice objektívnej reality so zmyslovo postrehnuteľnými znakmi, ktorým možno priradiť názorný model poznania. Je nielen vo vedomí odrážaná a prakticky pretváraná, ale aj ľudsky zvýznamňovaná, ozmyselňovaná a individuálne prežívaná. Nové formy ľudskej, najmä dejinotvornej aktivity v socializme sú základom vytvárania a rozvoja kategoriálno-pojmových matríc. Takejto spoločenskej skutočnosti sa treba zmocniť nielen empiricky, ale aj, či predovšetkým racionálne, abstraktným myslením, logickými systémami, v ktorých sa zjednocuje obraz spoločnosti, aká je, s obrazom jej premeny v smere, aká má a môže byť. Ide o jej kategoriálno-pojmové poznanie, ktorým si celistvosť spoločnosti neosvojujeme formou izolovaných častí, z ktorých sa skladá celok, ale najmä osvojovaním aspektov celistvého spoločenského systému. Za tým účelom musí každá vedná disciplína i veda ako celok prehodnotiť a zdokonaľiť svoju kategoriálno-pojmovú sieť a organicky sa prepojiť na širšiu kategoriálno-pojmovú maticu, v ktorej čoraz významnejšiu úlohu plní kategoriálno-pojmový aparát filozofie. Vďaka tejto matici sa veda prepája na prax i na celú kultúru. Je to o to naliehavejšie, že spoločnosť musíme skúmať v kontextoch s prírodou a vesmírom ako prírodno-historický proces. Za zdanlivými vecami a ich zákonitým vývojom treba vidieť proces i ľudskej praktickej premeny, ktorý je spojený s premenou a sebaapremenou človeka. Navyiac si treba uvedomiť, že zvláštnosťou takéhoto vedeckého osvojovania spoločnosti je to, že je v neustálom zacielení nielen na spoločnosť, ktorej sa dotýkame jestvujúcou praxou a každodennou skúsenosťou, ale aj na tie jej aspekty, ktorých sa môžeme prakticky zmocniť až v budúcnosti. To kladie nové a veľmi náročné úlohy na vedecké poznanie.

Úlohou spoločenských vied a filozofie zvlášť nie je teda poznávať len objektívne zákony rozvoja socialistickej spoločnosti a ich prejav v činnosti ľudí, ale aj špecifickú slobodnú dejinotvornú aktivitu subjektov a mechanizmus jej podnecovania a rozvíjania i profil a spôsob života sociálnych individuálnych i kolektívnych subjektov ako nositeľov tejto

aktivity. Táto druhá úloha je oveľa náročnejšia a ťažšia ako prvá. Práve poznávanie dejinotvorných subjektívnych činiteľov vystupuje v súčasnosti do popredia. Je to podmienené aj zákonom rastu úlohy subjektívneho činiteľa v dejinách a v rozvoji socialistickej spoločnosti zvlášť, ktorou končí predhistória ľudstva a začínajú skutočné ľudské dejiny ako produkt uvedomelej tvorivej činnosti subjektívnych činiteľov. Socialistická spoločnosť na súčasnom stupni svojho rozvoja sa musí čoraz výraznejšie prejavovať ako dielo uvedomelej činnosti samotných ľudových mäs. V tejto súvislosti sa v *Programe KSSZ* zdôrazňuje: „Socialistická spoločnosť nemôže účinne fungovať, ak nenachádza nové cesty rozvoja tvorivej činnosti mäs vo všetkých sférach spoločenského života. Čím väčšie sú historické ciele, tým dôležitejšia je osobne zainteresovaná, zodpovedná a aktívna účasť miliónov ľudí na ich dosahovaní.“ Celostný prístup k socialistickej spoločnosti (teoretický i praktický) musí skutočne organicky spájať prístup z hľadiska objektívnych podmienok, zákonov a predpokladov s analýzou spoločenskej aktivity a jej konkrétnych subjektov. Veď objektívne podmienky sa stávajú dejinotvornými až po ich spojení, oživení a aktivizácii dejinotvorným subjektívnym činiteľom. Aj v aktivite subjektívnych činiteľov sa čoraz viac prejavuje celostnosť ako rozhodujúci determinant a integrujúci činiteľ všetkých jej foriem. Socialistická dejinotvorná aktivita nemá živelný pluralistický charakter, ale sa vyznačuje uvedomelosťou, cieľovedomosťou, celostnosťou a plánovitou organizovanosťou.

Idea celostnosti socialistickej spoločnosti celkom zákonite preniká aj do poznania a riadenia socialistickej spoločnosti a praxe jej revolučného pretvárania a rozvíjania. Čoraz výraznejšie sa prejavuje aj v spoločenskovednom výskume a v spoločenskovedných disciplínach, ktoré sa čoraz viac prelínajú s prírodnými a technickými vedami v intenciách Marxovej idey o vytváraní jednotnej, i keď vnútorne diferencovanej vedy. Táto skutočnosť predpokladá a naliehavo vyžaduje prekonať pluralizmus vied a uplatňovať ideu celostnej vedy. Svedčí o tom rast princípu kolektívnosti a spolupráce na multidisciplinárnom a čoraz viac aj na interdisciplinárnom základe. Namiesto tradičného vedeckovýskumného pluralizmu a izolacionizmu sa vo vedeckovýskumnej práci celkom zákonite posilňuje rozmer interdisciplinárnosti, integrácie a syntézy.

Ideu celostnosti vedy, či vedy ako celostného systému treba zdôrazniť nielen voči vedeckému pluralizmu, ale aj voči tým predstaviteľom praxe, ktorí hovoria o prioritizácii a podpore len tých vedeckých výskumov a poznatkov, ktoré bezprostredne slúžia praxi. Tento ich postup sa podobá smerniciam majiteľa záhrady, ktorý odporúča záhradníkovi, aby venoval opateru len konáru, na ktorom sú ovocné plody. Múdry záhradník však vie, že ak by tak urobil a nevenoval by opateru celému stromu i pôde, v ktorej je zakorenený a z ktorej čerpá základnú životnú miazgu, tak z plodného konára by sa ľahko stala „suchá ratolesť“. Aj strom vedy vyžaduje celistvú pozornosť, vrátane pozornosti „pôde“, v ktorej je za-

korenený. Bez cieľavedomejšieho a výraznejšieho obratu k ideí celostnosti vedy nemožno vedecký výskum previesť na cestu prevažne intenzívnych foriem práce ani pri výskume a poznávaní celistvej socialistickej spoločnosti. Dnes už nejde ani tak o to, poznať niektoré súčasti a stránky socialistickej spoločnosti, ale poznať celistvú socialistickú spoločnosť ako jednotný ucelený dynamický systém, ktorý je však vnútorne bohato štrukturovaný a dialekticky protirečivý; jeho základné hybné sily a integračné ciele.

V predchádzajúcich etapách skúmania rozvoja socialistickej spoločnosti sme mohli dosiahnuť značné úspechy aj na základe prevažne extenzívnych foriem výskumnej práce a poznávacej činnosti, ktoré spočívali viac na pluralistickej izolácii než integrácii a syntéze, orientujúcej nás viac do šírky než do hĺbky, viac na kvantitu a javovú stránku než na kvalitu a podstatu, viac na časti ako na celok a jeho aspekty. Dnes sú už tieto metódy, formy a postupy spoločenskovedného výskumu často neefektívne a neúspešné. Všeobecná požiadavka obratu od prevažne extenzívnych foriem práce na prevažne intenzívne formy a na rešpektovanie a využívanie idey celistvosti sa vzťahuje aj na oblasť vedeckovýskumnej práce (aj na oblasť spoločenských vied, najmä poznávania socialistickej spoločnosti zvlášť). Syntetickú vedeckú výpoveď o socialistickej spoločnosti nemožno vytvoriť na základe rozličných izolovaných vedeckovýskumných činností vedľa seba, pri ktorých každý skúma to, čo je jeho. Túto výpoveď nemožno získať ani len na základe vonkajšej spolupráce a občasnej konzultácie medzi predstaviteľmi rozličných vedeckovýskumných činností a sumarizácie ich výsledkov. Takýto výskum a jeho výsledky možno sumarizovať na spôsob skladačky, alebo v lepšom prípade aj na určitej úrovni zovšeobecniť a zjednotiť. Nemožno však z neho vytvoriť integrovanú a celistvú teóriu o socialistickej spoločnosti. Týmto spôsobom naozaj nemožno prejsť od čiastkovej kvantitatívnej a javovej analýzy jednotlivých súčastí a stránok celistvej spoločnosti k jej kvalitatívnej koncepcio-systémovej a syntetickej analýze a teórii. Integrovať a syntetizovať možno totiž len to, čo je integrovateľné a syntetizovateľné, čo má integračný a syntetický, presnejšie povedané, integračno-syntetický charakter. Tento charakter môžu mať a majú len tie výskumy a výsledky, ktoré stoja na pevnom integračnom a syntetickom základe, ktoré sú vedené a získané v rámci interdisciplinárneho výskumu, ktorý má vyhranený spoločný interdisciplinárny a integračný základ.

Skúsenosti ukazujú, že integračným základom interdisciplinárneho výskumu nemôže byť niektorá z už jestvujúcich radových vedných disciplín, ani nejako vytvorená „integračná“ disciplína. Nemôže ním byť ani všeobecná metodológia vied, ani všeobecná metodológia spoločenských vied a už vôbec nie pluralita metodológií jednotlivých spoločenských vied. To však neznamená, že niektorá z vedných disciplín, alebo niektorá z uvedených metodológií nemôže dočasne a pri skúmaní a poznávaní niektorých problémov a aspektov zohrávať dominujúcu úlohu.

Najvšeobecnejším integračným základom interdisciplinárneho konceptno-systémového výskumu rozvinutej socialistickej spoločnosti môže byť len marxisticko-leninská filozofia, najmä jej súčasť historický materializmus, ktorý je nielen najvšeobecnejšou filozoficky a vedecky fundovanou teóriou spoločnosti, vrátane socialistickej spoločnosti, ale ktorý má vybudovaný aj mechanizmus spolupráce so špecifickými vednými odboarmi, metódy zovšeobecňovania a integrácie ich výsledkov, a na tom základe môže vytvárať pre vedu teoreticko-metodologický základ s patričnou kategoriálno-pojmovou maticou. Je známe, že historický materializmus vznikol nielen ako vedecky zdôvodnená filozofická koncepcia spoločnosti a dejín, teda z vedy a pre potreby vedy, ale aj ako ideológia revolučnej praxe robotníckej triedy, teda z potrieb a pre potreby jej historického humanizačno-emancipačného poslania, ako ideový výraz jej objektívneho bytia, praxe a od nich odvodených potrieb, záujmov, hodnôt a cieľov. Preto je schopný poskytnúť interdisciplinárnemu výskumu teoreticko-metodologické, svetonázorové a ideologické východiská i prakticko-premenné zameranie, vytýčiť základné ciele a poskytnúť celistvý obraz o skúmanom objekte i najvšeobecnejší jednotný kategoriálno-pojmový aparát. Na rozdiel od spoločenských vied, ktoré skúmajú spoločnosť predovšetkým pomocou historickej metódy, t. j. v jej konkrétno-historickej bohatej a rozmanitej obsažnosti, historický materializmus skúma spoločnosť predovšetkým pomocou logickej metódy v podobe obsažnej logickej abstrakcie. Preto môže spoločenským vedám slúžiť ako najvšeobecnejšie teoreticko-metodologické východisko. Pretože historický materializmus nie je len vedeckou, ale filozofickou teóriou spoločnosti, základom svetonázoru a ideológiou robotníckej triedy a pre svoju teóriu používa aj iné než vedecké zdroje (umeleckú literatúru, ľudskú skúsenosť zakotvenú v tradíciách, porekadiách atď., politickú prax a pod.), môže voči spoločenským vedám plniť aj ideologickú, svetonázorovú a humanizujúcu funkciu a náležite ich v spoločenskom i svetovom celku orientovať. Prostredníctvom integračného základu historického materializmu možno zvýšiť nielen ideovo-teoretickú, metodologickú, ideologickú a svetonázorovú úroveň, ale aj praktický význam interdisciplinárneho vedeckého výskumu v oblasti spoločenských vied zameraného na výskum socialistickej spoločnosti. Tento základ nielenže umožňuje, ale priamo existenčne vyžaduje tvorivé hľadanie, pozitívny konštruktívny dialóg medzi účastníkmi interdisciplinárneho výskumu, súfazeň rozličných prístupov, metód, myšlienok a smerov, plodné diskusie a debaty — ako sa to požaduje aj v *Programi KSSZ*. Interdisciplinárnemu výskumu na tomto integračnom základe sú cudzie tak „scholastické úvahy ako aj pozitívne registrovanie faktov, ktoré sa vyhýbajú smelým teoretickým zovšeobecneniam (i hodnoteniu súčasnosti cez konceptný pohľad do budúcnosti a veľké ideály a ciele R.Š.), konjunkturalizmus a odtrhnutie od reality“ a praxe jej premeny (*Program KSSZ*).

Mimoriadnu pozornosť treba v interdisciplinárnom výskume venovať

živému a plodnému dialógu medzi predstaviteľmi historického materializmu a predstaviteľmi špeciálnych spoločenských vied. V tomto pozitívnom a tvorivom dialógu nesmie historický materializmus vystupovať ako vonkajší dodávateľ hotového integračného základu, ktorý potom v interdisciplinárnom výskume iba stráži a kontroluje jeho dodržiavanie a ako arbiter rozhoduje o oprávnenosti alebo neoprávnenosti postupov a záverov ostatných účastníkov interdisciplinárneho výskumu. Predstavitelia historického materializmu musia byť aktívni, tvoriví a konštruktívni účastníci interdisciplinárneho výskumu a žiadanými funkčnými partnermi pre ostatných jeho účastníkov. Je to veľmi náročná úloha a treba sa na jej plnenie neustále pripravovať. Na druhej strane predstavitelia špeciálnych spoločenských vied nemôžu k interdisciplinárnemu základu pristupovať ako k niečomu hotovému, zvonka danému, podľa čoho sa treba iba riadiť, ale ako k vlastnému všeobecnému „inobytiu“, v ktorom si sebauvedomujú svoju spoločnú podstatu a ciele a na zdokonaľovaní, pretváraní a dotváraní čoho sa aktívne zúčastňujú.

Historický materializmus však v interdisciplinárnom výskume nemôže nahradiť žiadnu jeho súčasť ani účastníka. Naopak, len pri ich rešpektovaní, obohacovaní za predpokladu vlastného obohacovania sa ich metódami, postupmi a poznaním môže historický materializmus plniť v interdisciplinárnom výskume svoju pozitívnu funkciu. Historický materializmus ako integračný základ interdisciplinárneho výskumu umožňuje jeho účastníkom, aby sa na spoločnom základe zjednotili, mohli medzi sebou komunikovať a zachovať si pritom svoje špecifické črty, svoj kategoriálno-pojmový aparát, metódy výskumu atď. Umožňuje im, aby mohli svojím špecifickým a nezastupiteľným spôsobom prispievať do interdisciplinárneho výskumu a zároveň sa obohacovať o metódy výskumu a výsledky práce iných účastníkov interdisciplinárneho výskumu. Takto chápaný interdisciplinárny výskum teda vôbec neznamená nejakú unifikáciu výskumu a zánik vedeckých odborov zúčastnených na interdisciplinárnom výskume, ani popretie ich špecifických výskumných metód, kategoriálno-pojmového aparátu a iných špecifik. Naopak, každá vedná disciplína zúčastnená na interdisciplinárnom výskume môže nielen plne prejavíť, ale aj rozvíť a obohatiť svoje špecifiká v interdisciplinárnej spolupráci a získať schopnosť riešiť také problémy, na ktoré by sama v izolácii od iných vedných disciplín nestačila.

Určitý výskum získava charakter interdisciplinárneho výskumu preto, lebo nevylučuje ani neoslabuje, ale predpokladá a posilňuje špecifický a nezastupiteľný charakter a prínos každého účastníka na základe dialektiky všeobecného, zvláštneho a jedinečného. Účastníci interdisciplinárneho výskumu neprichádzajú v ňom teda o svoju špecifickú tvár ani neprestávajú byť špecialistami. Potreba, schopnosť a fungovanie vedeckej špecializácie sa neruší ani neoslabuje, ale tým, že získava univerzálny základ, sa posilňuje a dynamizuje. V interdisciplinárnom výskume organizovanom na integračnom základe historického materializmu sa

však špecialisti prejavujú ako odborníci nového typu, ktorí sú oslobodení od profesionálnej fragmentárnosti a jednostrannosti a pritom sú schopní koncepčno-systémovo myslieť na pozadí referenčného systému historického materializmu a efektívne spolupracovať na základe vzájomnej úcty s ostatnými účastníkmi interdisciplinárneho výskumu. Odbornosť získava výrazný antropologický rozmer. Nepodriaďuje si zvonka človeka v podobe profesionálneho idiotizmu (Marx), ale naopak, vytvára priestor a možnosti pre kultiváciu jeho špeciálnych vlôh. Rastie aj počet špecialistov interdisciplinárneho typu, ktorí pracujú na rozmedzí viacerých vedných odborov, t. j. na prierezovej problematike. Ťažko niekedy určiť, ktorá z jestvujúcich vedných disciplín je u nich dominujúca. Aj na tieto trendy a špecializácie v interdisciplinárnom výskume si budeme musieť zvyknúť, aj keď s tým jestvujúci klasifikačný systém spoločenských vied ešte dostatočne neráta. To sa veľmi prejavuje v problémoch obhajoby tých tém kandidátskych i doktorských dizertačných prác, ktoré majú prierezový vedný charakter. Rozličnosť metód a prostriedkov interdisciplinárneho výskumu, pestrosť foriem hľadania, úsudkov a názorov neznamená oslabenie, a už vôbec nie absenciu konzistencie a jednoty vedy, ale naopak jej posilnenie.

Pri ďalšom rozvoji interdisciplinárneho výskumu rozvinutej socialistickej spoločnosti jestvuje ešte veľa profesionálnych, rezortných, osobných a iných bariér, ktoré len s veľkou námahou a zatiaľ neuspokojivo prekonávame. Ako najväčší problém sa na tejto ceste ukazuje kultivácia a zvyšovanie schopností myslieť a konať nielen z pozície seba, svojej špecializácie, profesie, odboru, rezortu a pod., ale najmä z pozície širších celkov, predovšetkým z pozície systému socialistickej spoločnosti a historického materializmu a operovať pri výskume svojich objektov na širšej kategoriálno-pojmovej matici historického materializmu i filozofie ako celku. Prekonávanie uvedených bariér však nesmie viesť k oslabeniu, ale k posilneniu a rozvoju zdravej individuálnej, profesiovej a špeciálno-vednej iniciatívy, úsekového, podnikového, rajónového lokálpatriotizmu. Tieto bariéry nemožno prekonať, ani zdokonaľiť vedecké poznanie socialistickej spoločnosti bez toho, aby každá vedná disciplína nezdokonaľovala svoj filozofický, najmä historicko-materialistický základ. Tento filozofický základ však nemožno stotožniť s celým systémom filozofického poznania. Rovnako pre prácu vedy na širšej kategoriálno-pojmovej matici, v ktorej čoraz aktívnejšiu úlohu zohráva filozofia, neznamená osvojiť si celý kategoriálno-pojmový aparát filozofie. Ide o výberový a pre vedu funkčný výber k filozofickému poznaniu a jeho kategoriálno-pojmovému aparátu. Jedná sa najmä o začlenenie vedy do systému filozoficko-metodologických predstáv.

Úroveň a kvalita interdisciplinárneho výskumu je v čoraz väčšej miere podmienená aj dialektickým spojením a vzájomným pôsobením teórie a praxe a plodnou spolupracou predstaviteľov teórie a praxe. Pre interdisciplinárny výskum v záujme vytvorenia celistvého teoreticko-ved-

neho obrazu o socialistickej spoločnosti na súčasnom stupni jej rozvoja to platí vo zvýšenej miere.

Interdisciplinárny výskum celistvej socialistickej spoločnosti je ešte o to zložitejší, že do neho čoraz viac vstupujú a musia byť v ňom zohľadnené aj prírodné a technické vedy a dokonca aj také formy osvojovania tejto spoločnosti človekom, ako je napríklad skúsenosť, umenie a celá umelecká kultúra. Spoločnosť ako prírodno-historický proces a človek ako slobodná biopsychosociálna prakticky činná bytosť, prejavujúca sa ako všestranne sa rozvíjajúca osobnosť a tvorivý uvedomelý subjekt, nemôžu byť poznané len prostredníctvom spoločenských vied, ba ani všetkých vied spoločne. Problematika interdisciplinárneho výskumu s takýmto širokým záberom si vyžaduje samostatnú pozornosť. Na tomto mieste nechceme a ani nemôžeme širšie zdôvodňovať, ale iba podčiarkujeme, že ako integračný základ tohto interdisciplinárneho výskumu v čoraz výraznejšej podobe vystupuje marxisticko-leninská filozofia a najmä jej materialistické chápanie spoločnosti a dejín — historický materializmus. Je to celkom zákonité, pretože táto filozofia je takou filozofickou teóriou, ktorá je vybudovaná na pevnom vedeckom základe, v ktorom sa integrujú spoločenské, prírodné i technické vedy. Tento vedecký základ, aj keď patrí k pilierom tejto filozofie, predstavuje len jeden zdroj, z ktorého čerpá filozofia pri vytváraní svojej filozofickej výpovede o svete ako celku a o jeho základných štrukturálnych zložkách. Má však, ako sme už ukázali, aj iné zdroje. Preto je marxisticko-leninská filozofia uspokojená vytvárať integračný základ aj pre široko chápaný interdisciplinárny výskum. Práve takýto výskum, v ktorom sa prehľbuje integrácia spoločenských, prírodných a technických vied a ich integrácia s umeleckou kultúrou a praxou, je veľmi naliehavý pri skúmaní celostnosti socialistickej spoločnosti a možný len na integračnom základe marxisticko-leninskej filozofie. Ona poskytuje najširší interdisciplinárny základ nielen pre integráciu vied, ale všetkých foriem ľudského osvojovania skutočností, a to v podobe dialektickomaterialistickej metodológie. Tento základ však treba neustále tvorivým spôsobom rozvíjať a šikovne uplatňovať vo výskumnej práci i v spoločenskej praxi.